

# Újmédia a kezünkben / Roma újmédia-művészek Közép-Európában

## A Múcsarnokban rendezett kiállítás\* kapcsán Péli Saroltával beszélget Döme Gábor

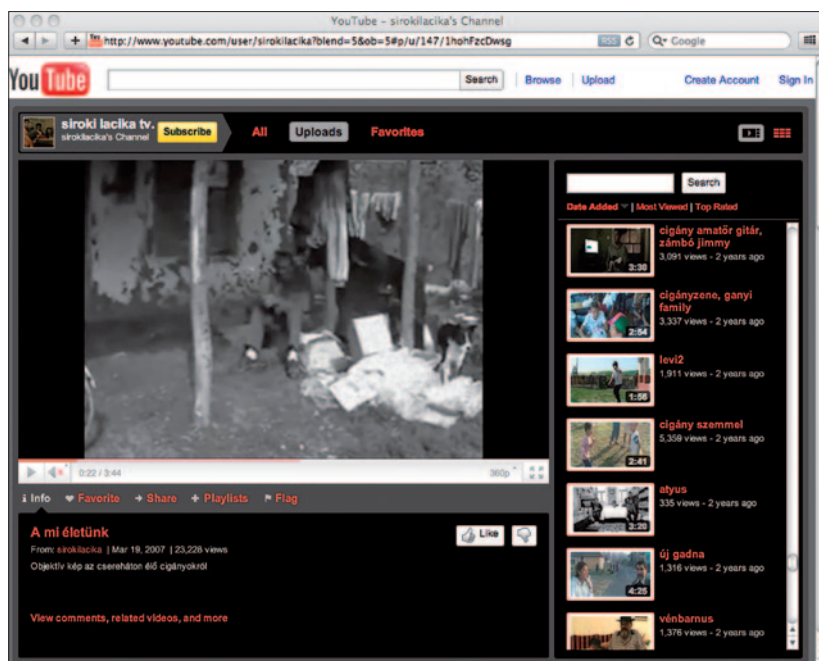
✚ **Döme Gábor:** *A címből kiindulva van két fontos fogalmunk – roma művészet és újmédia-művészet –, amelyeknek a kiállítás szempontjából nyilvánvalóan kapcsolata van egymással.*

✚ **Péli Sarolta:** A kiállítás alapkérdése – és a nyílt pályázati felhívással ezt szerettük volna feltérképezni –, hogy a roma művészek közül, önreprezentációs lehetőségek híján, tehát intézményi struktúrák és mindenféle más megjelenési lehetőségek hiányában, kik és milyen mértékben tudtak, vagy tudnak élni az újmédia adta lehetőségekkel.

A Múcsarnokban, 2004-ben rendezett *Elhallgatott Holocaust* című kiállítással<sup>1</sup> nyitotta meg először egy hivatalos, kortárs képzőművészeti intézmény a kapuit kortárs roma képzőművészek előtt, addig lényegében nem volt lehetőség a kortárs művészeti közegben való megjelenésre. Ha az internetre gondolunk mint egy önmagunk „terjesztésére” szolgáló csatornára, vagy mint egy alkotás létrehozásához felhasználható eszközre: ezek mind olyan lehetőségek, amelyek mindenki számára ugyanúgy adottak. Nincs szükség épületre, vagy intézményi struktúrára, hivatalos közegre, ami a művész mögé áll. A mi felvetésünk az volt, hogy mindezek segítségével a roma alkotók egy olyan platformot teremthetnek a maguk

<sup>1</sup> *Elhallgatott Holocaust / Bisterdo Holocaust / The Hidden Holocaust*. Múcsarnok, Budapest, 2004. márc. 18 – máj. 31.

\* Újmédia a kezünkben/ Roma újmédia-művészek Közép-Európában. Menü Pont – Múcsarnok, Budapest, 2011. április 9 – 30.



SIROKI LÁSZLÓ  
<http://www.youtube.com/user/sirokilacka>

számára, amelyet ki tudnak használni az önreprezentáció céljából. Szerettük volna feltárni, hogy ez valójában mennyire is van így, mennyire válhat működőképessé. A kiállítás végül azt mutatta, hogy valóban sokan választották ezt az utat: főképp olyanok, akik másképpen nem tudtak volna megjeleneni a nyilvánosság előtt.

✚ **Az Elhallgatott Holocaust egy témáról szól, és nem csak roma művészek állították ki rajta. Hogy van ez ennek a kiállításnak az esetében?**

✚ **Az Elhallgatott Holocaust** esetében a roma önreprezentáció úgy jelent meg, hogy roma művészek meséltek a népük történetéről a műveiken keresztül, s mindez pedig része volt egy kiállításnak, ahol sok más művésszel együtt szerepeltek. Az *Újmédia a kezünkben* című kiállításon csak roma művészek mutatták be a munkáikat, a felhívás is úgy szólt, hogy kifejezetten roma művészeket kerestünk, mivel kimondottan arra voltunk kíváncsiak, hogy ők hogyan használják ki a már említett lehetőségeket.

✚ **Az itt kiállító roma művészek erre a kiállításra kezdték használni az újmédiát, vagy már előtte is éltek ezekkel a lehetőségekkel?**

✚ Ez változó, kiállítónként eltérő. Mindenkinek volt valamilyen szinten köze ezekhez a médiumokhoz és technikai eszközökhöz. De persze vannak köztük, akik nem kizárólag ezzel foglalkoznak. SIROKI LÁSZLÓ például, aki a *sirokilacka tv* című youtube csatornát működteti<sup>2</sup>, teljesen magától kezdte ezt csinálni. Szeretett volna egy olyan helyet, ahol a videóit be tudja mutatni, és ezt a Youtube-on találta meg. 2007 óta konzekvensen bővíti a csatornát: a kiállítás kezdetkor körülbelül 120 videó volt fenn rajta, most már legalább 150. Tehát az ő esetében csak bemutattuk, hogy mit csinál, és azzal hogy egy kiállítás terébe beemeltük mint egy „jelenséget” – ami egyébként bárhol is elérhető – felhívtuk a figyelmet rá, így azokhoz is eljuthat, akik eddig még nem fedezték fel. De voltak, akik kifejezetten erre a kiállításra készítettek műveket: így született meg például KALLAI ANDRÁS *Mene-telő Barbie-k* című videója is. Ő, bár szobrászként végzett, készített már más videóit is: mindig az aktuális téma határozza meg, hogy éppen mivel és mit fog alkotni. Az installációktól a szobron keresztül a videóig bármi szóba jöhet, az a lényeg, hogy a leghatékonyabb módon legyen képes átadni a gondolatot.

✚ **Kiemelve a kiállításból a roma művész alakját, én két munkára figyeltem fel ezzel kapcsolatban: az egyik egy dokumentumfilmet használ, melyen PÉLI TAMÁS beszél, a másikon pedig OMARÁT lát-hatjuk a műtermében.**

✚ Igen, tehát akkor sorban: a Péli portré egy párperces jelenet ZSOLDOS VANDA *Stációk* című filmjéből (KKTV, 1988), amit RAATZSCH ANDRÉ használt fel az installációjához (*A roma/cigány*

<sup>2</sup> <http://www.youtube.com/user/sirokilacka>

származású művészek magyarországi megérkezésének manifesztuma, 2011). Véleményem szerint ez a munka egy nagyon fontos kérdést pedzegetett, s épp ezáltal válhatott a kiállítás egyik központi darabjává: ki a roma és ki a magyar művész, van-e ennek külön-külön értelme, és hogy egyáltalán mit tudunk mindezzel kezdeni. Az installációhoz tartozott egy manifesztum is, amelyben ő saját magát roma-magyar, magyar-roma, európai és nemzetközi, egyszóval kortárs-európai-művészként pozícionálta. Ez volt az ő megoldása erre a kérdésre.

☞ *Ez egy elég átfogó önmeghatározás.*

☒ Abszolút átfogó és szerintem teljesen helyes valóság is, hiszen az ember identitása nem állandó, statikus dolog. A manifesztum pedig épp ezt fogalmazza meg.

☞ *Mennyiben foglalkozott ez a kiállítás a roma képzőművészet tradícióival, gyökereivel?*

☒ Ez a kiállítás nem kifejezetten erre irányult, hanem éppen a roma művészet új tendenciáival foglalkozott. A rendezvényt támogató Vise-grad Alaphoz írt pályázatban is *Új tendenciák a roma művészetben I.* címmel szerepelt ez a projekt, azaz terv van a folytatásra. A kiállításnak nem az volt a célja, hogy komplex képet adjon a roma művészetről, inkább értelmezhető egy kutatás első állomásaként. A felhívást Európa egy bizonyos, kisebb régiójában – Szlovákia, Csehország, Magyarország – hirdették meg, így eleve adott területi határai is vannak a bemutatott anyagnak.

☒ A kiállítás is úgy lett berendezve, mint egy kutató központ, és így értékeltém én is, mint egy saját kutatás kezdeti lépését. Elindultunk egy úton, amin tovább kell haladni. Ez nem egy összegző kiállítás, nem akarja lefedni, sem megmagyarázni a kortárs roma művészet mibenlétét, egyáltalán nem ez volt a cél, hanem az első lépés megtétele egy olyan terület feltárásában, valamint kortárs művészeti kontextusba helyezésében, ami eddig nem volt megfelelően értékelve.

☞ *Térjünk vissza egy pillanatra a művészekhez, mert Omaráról végül nem beszéltünk.*

☒ Az egész Omara-jelenség beemelése a kiállításba egy fogós kérdés volt. Az ő nevét általában ismerik azok, akik a kortárs magyar képzőművészeti élettel foglalkoznak, vagy aziránt érdeklődnek, de az is igaz, hogy inkább festőművészként. A kiállítás szervezése közben azonban úgy alakultak a dolgok, hogy egy idő után el kellett gondolkodnunk azon, hogy Omara tevékenységét ne vizsgáljuk-e meg egy teljesen más szemszögből is, mivel az a helyzet, hogy nem csak a képeit érdemes figyelembe venni a roma művészeti élet szempontjából, hanem őt magát is, mint médiaművészt. Persze a festményei is nagyon különlegesek, például abból a szempontból, ahogy feliratozza őket: nem hagyja, hogy az ember maga értelmezze a képe-

## A roma/cigány származású művészek magyarországi megérkezésének manifesztuma

Én, Raatzsch J. André a magyarországi és európai művészeti szcéná hezitálásán túllépve, ezennel önmagamot ünnepelesen roma-magyar, magyar-roma, európai és nemzetközi, egyszóval: kortárs európai művészként pozícionálom.

∞

Én, ..... a magyarországi és európai művészeti szcéná hezitálásán túllépve, ezennel önmagamot ünnepelesen roma-magyar, magyar-roma, európai és nemzetközi, egyszóval: kortárs európai művészként pozícionálom.

∞

Én, ..... a magyarországi és európai művészeti szcéná hezitálásán túllépve, ezennel önmagamot ünnepelesen roma-magyar, magyar-roma, európai és nemzetközi, egyszóval: kortárs európai művészként pozícionálom.

∞

Én, ..... a magyarországi és európai művészeti szcéná hezitálásán túllépve, ezennel önmagamot ünnepelesen roma-magyar, magyar-roma, európai és nemzetközi, egyszóval: kortárs európai művészként pozícionálom.

∞

Én, ..... a magyarországi és európai művészeti szcéná hezitálásán túllépve, ezennel önmagamot ünnepelesen roma-magyar, magyar-roma, európai és nemzetközi, egyszóval: kortárs európai művészként pozícionálom.

∞

Én, ..... a magyarországi és európai művészeti szcéná hezitálásán túllépve, ezennel önmagamot ünnepelesen roma-magyar, magyar-roma, európai és nemzetközi, egyszóval: kortárs európai művészként pozícionálom.

RAATZSCH ANDRÉ  
A roma/cigány származású művészek magyarországi megérkezésének manifesztuma, 2011, (részlet az installációból)

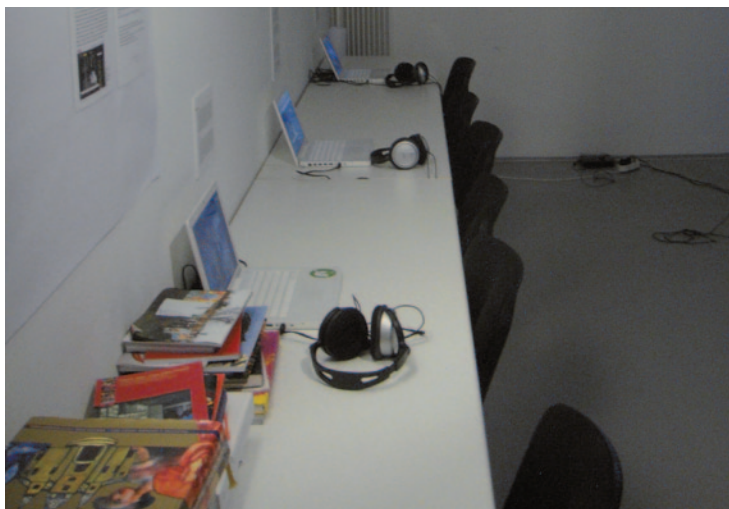
ket, hanem mindennek megvan a maga jelentése és azt úgy is kell érteni. De ez az attitűd jellemzi egyéb akcióit is. Az a gondolkodás és viselkedés, ahogy a médiában megjelenik, illetve ahogy (el)rendezi a körülötte levő embereket, igazából a művészetének része. Ahogy például az Ezo Tv-ben, mint jó megjelenik, vagy a nemrég készült Index videón bemutatkozik<sup>3</sup>, ahogy ezekben a szituációkban viselkedik az egy sajátos művészi stratégia.

☞ *Van emögött valami törekvés vagy igény az imázs keltésre?*

☒ Nem feltétlenül, Omarában van egy nagyon konzekvens elképzelés arról, hogy őt hogyan kell látnia mindenkinek. És azok a szabályok, amiket ő felállít annak érdekében, hogy ezt a képet lássák róla, azok minden más szabályt felülírnak, és épp a médiával való viszonyában érik el csúcspontjukat. Sugár János mondta vele kapcsolatban, hogy hiába vannak a médiában való szereplésnek sajátos szabályai – a celebnek például egy adott séma szerint kell viselkedniük, ha a médiával találkozunk, például botrányt kell kelteniük, de csak egy meghatározott ideig; vagy, hogy egy párbeszéd esetén a kamerák előtt egyes médiaszereplők előre látható módon kérdeznek és válaszolnak, stb. –, Omara ezeket minden szinten felrúgja bárhol is jelenjen meg. Például az Ezo TV-ben, ahol folyamatosan beszélget a szerkesztővel, aki a fülébe rejtett mikrofonon keresztül válaszol neki – ilyen nem nagyon jutna az eszébe senkinek, aki a médiában dolgozik.

SUGÁR JÁNOS készítette Omarával ezt a spontán, leginkább a portré műfajába illő videót (*Omara*, 2010). Egy spontán találkozás alkalmával, a fényképezőgép kame-

<sup>3</sup> [http://kepgyar.blog.hu/2011/04/25/hogyan\\_kergette\\_oruletbe\\_az\\_indexet\\_a\\_cigany\\_festono](http://kepgyar.blog.hu/2011/04/25/hogyan_kergette_oruletbe_az_indexet_a_cigany_festono)



Új média a kezünkben / Roma új média-művészek Közép-Európában.  
Menü Pont – Műcsarnok, Budapest, 2011. április 9 – 30., (részletek a kiállításról)

rájával vette fel, amikor Omara éppen lebontja az Omnibusz Hotelbeli kiállítását és közben mesél neki. Úgy éreztem, hogy ez a 26 perces videó az, ami át tudja adni a lényegét annak, amit Omararól el szerettem volna mondani. A videó létrejöttének fontos feltétele volt kettejük nagyon jó viszonya. A filmből is érződik, hogy egy intim hangulatú, őszinte beszélgetés zajlik közöttük. A kérdező félnek viszonylag minimális a szerepe, ahogyan azt János is mondta, amikor erről a felvételtől beszélgettünk: „Teljesen mindegy, hogy mit csinálsz, akkor is a Mara írja a forgatókönyvet.”

☛ *Cél volt-e, hogy a két művész PÉLI TAMÁS és Omara szerepét összehasonlítsd a tárlat keretein belül?*

☘ Cél nem volt, bár ez egy jogos felvetés és így utólag eszembe is jut pár dolog ezzel kapcsolatban. Sokat gondolkodtunk Junghaus Tímeával az apu, azaz Péli Tamás szerepéről és megítéléséről a szcénán belül.<sup>4</sup> A festmények vannak a fókuszban a munkásságán belül, holott nála is felmerül egy olyan közéleti szerepvállalás, ami a parlamenti képviselőségével csak tetéződött. Még feltárára várnak azok a művészeti akciói is, melyek ezzel a felvállalt közéleti szereppel álltak kapcsolatban. Kezdvé például attól, hogy levonult Tiszadobra megfesteni a cigányok történetét, ami nem csak festményként, hanem művészi gesztusként is érdekes.

☛ *A vidékre leutazással kapcsolatban jut eszembe: tudnál nekem mesélni a kiállításon szereplő Vándormozi- projektről?*

☘ Igen, a kiállításon gyakorlatilag a dokumentációját lehetett látni a *Vándormozi* című interaktív közösségi projektnek, ami 1998-ban indult, amikor KÖVÁRI BORZ JÓZSEFnek az az ötlete támadt, hogy azokat a filmeket, amik rá nagy hatással voltak leviszi azokba a zsáktelepülésekre, ahol ezek nem elérhetőek: hadd lássák a cigány emberek, hogy milyen filmek készültek róluk. Szerencsére meg is tudta ezt valósítani, összejött hozzá minden. Először csak arról szólt a dolog, hogy levittek filmeket a falvakba és bemutatták azokat a helyi közösségnek, de aztán rájöttek, hogy az anyag, amit ott, a helyiakkal együtt forgatnak – tehát átadják a kamerát, hogy kipróbálják, és hogy kiderüljön, hogy ki, mit tart igazán fontosnak a saját falujában – igazán értékes tartalommal bír. Így alakult a projekt folyamatosan, s végül ez a rész hangsúlyos elemmé vált az egészen belül. Minden alkalommal készül egy film – a vetítésekkel és az egyéb programokkal párhuzamosan, amit a falu saját magáról forgat –, s ezt azután szintén közösen, meg is tudják nézni. Ez igenis eseményszámba megy egy olyan falu életében, ahová a teljesen hiányos infrastruktúrájának köszönhetően a kulturális élményekből is jóval kevesebb jut. Ott egy ilyen alkalom hatalmas lendü-

letet adhat a helyieknek, de közülük is főleg a fiataloknak. Szóval a kiállításon szereplő installáció ennek a projektnek a tömör bemutatására törekedett. Abban is megállapodtunk a rendezővel, hogy ne csak vágott anyagok kerüljenek bemutatásra, promóciós jelleggel, hanem vágatlanok is, hogy jobban kiderülhessen, hogy mi is történik a forgatás alatt. Ez a projekt az interaktív jellege miatt került az előtérbe.

Ez egy olyan vonal, amiben én maximálisan hiszek, és ha a jövőben lehetőség adódik, szeretnék is részt venni ilyen típusú interaktív közösségi kezdeményezésekben. Szerintem ez az a mód, amivel a leginkább el lehet érni a különböző embereket, az eltérő társadalmi rétegeket. A kortárs művészet szempontjából is jó stratégiának látszik, hogy le tudjon szivárogni a teljesen hétköznapi szintre, persze fontos, hogy meglegyen hozzá az intézményi támogatás és a hivatalos szcéna is elismerje ezeket a kezdeményezéseket. Azt gondolom, hogy van ebben olyan erő, ami képes hatni az emberek hozzáállására bizonyos dolgokkal kapcsolatban, persze megfelelő intenzitással kell dolgozni rajta. Az első ilyen személyes tapasztalatom 2010-ben volt, amikor Mágocsra utaztunk és egy egynapos roma kortárs-művészeti kiállítást installáltunk. Négy művész is eljött velem, beszélgettünk a helyi fiatalokkal – fantasztikus élmény volt. Ha ez viszonylag gyakran megtörténhetne, mondjuk legalább évente, akkor ez hatalmas lépés lenne, és sokat segítené azoknak a fiataloknak, akik ehhez hasonló elzárt területeken élnek. Biztos, hogy hatással lenne a gondolkodásukra, mert én azt láttam, hogy kimondottan érdeklődtek.

☛ *Milyen más téma vetődik még fel a kiállítás kapcsán?*

☘ Voltak olyan munkák, amelyek személyes, szinte intim hangvételükkel tűntek ki. Itt említeném a jelenleg a Képzőművészeti Egyetem intermédia szakán tanuló KORPONOVICS ROLAND videóját (*Befogadva*, 2009), amely egy

4 Péli Tamás 1948-ban született Budapesten. Képzőművészeti tanulmányait a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában és a Holland Királyi Képzőművészeti Akadémia murális szakán végezte. 1973-tól újra Magyarországon dolgozott, tudatosan választott feladatát, a cigány intellektuális élet megszervezését ebben az országban akarta megvalósítani. 1983-ban készült el egyik fő műve, a Tiszadobi Gyermekváros számára készített *Születés-panná*, mely a magyarországi cigányok történetét mutatja be. 1992-től, parlamenti képviselőként, első sorban az emberi jogi és szociális bizottságok munkájában vett részt. Péli Tamás 1994. november 22-én halt meg Budapesten.

érett és bátor munka is egyben. Nem az etnikai, hanem a szexuális identitásról szól, vagyis inkább az identitás megtalálásáról a huszoneves kor elején. A bátorsága abban rejlik, hogy ország-világ előtt felvállalja annak a kérdésnek a felvetését, hogy ő hova tartozik: a fiúk vagy a lányok közé? Egy másik nagyon személyes és hiteles alkotás KÁLLAI HENNRİK digitalizált VHS-felvétele a nagyapjáról (*Disznóvágás*, 1996/2011), aki a tízperces videó alatt olyan élet-szemléletet, vidámságot és kiegyensúlyozottságot közvetít és sugároz disznóvágás közben, ami mindenki számára nagyon tanulságos lehet. De ide sorolható a fiatal cseh VERA DUZDOVA a női szerepet, életpályát bemutató videója (*Férfi és nő*, 2010) is.

☛ *Bár sok témát felvet a kiállítás a roma identitással kapcsolatban, többek között az igen aktuális egzisztenciális veszélyeztetettség kérdését is, én úgy látom, hogy mégsem tolódik el a hangsúly egyik téma felé sem.*

☒ *Ez így van, abszolút nem akartuk eltolni egyik téma felé sem a kiállítás egészét. A cél az volt, hogy ezeket a jelenségeket és művészeket bemutassuk, vagyis inkább, hogy felhívjam rájuk a figyelmet: vannak, léteznek. Bár ezek a művek különböző, egyéb csatornákon keresztül is elérhetőek, mégis kell hozzá egy ilyen kiállítás, hogy a figyelmet rájuk irányítsuk.*

☛ *Mondanál pár szót arról, hogy miként indult el ennek a kiállításnak a szervezése, hogyan jött létre, és kik vannak a háttérben?*

☒ *A Visegrádi Alapnál az Európai Roma Kulturális Alapítvány<sup>5</sup> pályázott egy projektre. Ez utóbbi, egy olyan stratégiai szervezetként jött létre 2010-ben, amelynek az a missziója, hogy támogassa, és széles körben elterjessze a roma kultúrát és művészetet, ezzel is harcolva a roma emberekkel szembeni negatív sztereotípiák ellen. Az alapítványnak ez az első olyan nagy projektje, ami a megvalósítás fázisába is eljutott. Egy magán alapítású szervezetről van szó egyébként, amelynek kuratóriumában hangsúlyos a nők részvétele, akik közül többen roma származásúak. Komoly szakmai gárda állt össze: Junghaus Tímea, Kóczé Angéla, Kovács Éva Judit szociológus, a felügyeleti részről pedig Szász Anna kutató szociológus és Pócsik Andrea, aki filmes doktori képzése keretében főleg dokumentumfilmekkel és kisebbségábrázolással foglalkozik, valamint Gruber Andrea a Presly Ridge alapítványtól. A pályázat beadásakor az volt a fő cél, hogy megvalósuljon a kiállítás, de nem csak ennyiből áll a projekt. Partnerünk még benne a szlovákiai Trebisovban állomásozó Gypsy TV is, ami egy online tv<sup>6</sup> – ők egy riportfilmet készítettek a kiállításról. Egy másik partnerünk a*

prágai *Khamoro Fesztivál*<sup>7</sup>, ahol egy mini konferencia csatlakozott májusban a kiállításához, amelyen Nemes Csaba, Lázár Eszter és Bogdán Árpád vettek részt, illetve a kiállítók közül Lada Gažiová és Vera Duzdova.

☛ *És a te szereped hogyan alakult?*

☒ *Én úgy kerülök a képbe, hogy a pályázat megnyerése után, az akkor még csak vázlataiban létező kiállítás kurátori rendezésére kért fel Junghaus Tímea. Nem titok, hogy ez volt az első ilyen jellegű munkám, és ebben óriási segítséget kaptam egy nagyon jó tanácsadói gardától, akiknek igazán hálás vagyok ezért. Szűkebb értelemben Kovács Éva Judit Judit szociológusra, a Kitchen Budapest és Fictionlab.hu részéről Nemes Attilára – ő főleg az újmédia kérdéseivel, a fejlődő technológiáknak a művészetben betöltött szerepével kapcsolatban segített –, valamint Sugár Jánosra és Junghaus Tímeára gondolok. Sokat beszélgettünk, konzultáltunk, aminek végeredményeként kialakult a kiállítás tartalmi és formai része. A felhívást, amellyel a kiállító művészeket kerestük, Csehországban, Szlovákiában és Magyarországon tettünk nyilvánossá, majd a beérkező pályázatokat egy szakmai zsűrivel közösen értékeltük. Tehát nem egy klasszikus kurátori pozíció volt az enyém ebben a projektben, hanem lényegében egy kutatást vezettem. És a kiállítás installációjával, azzal hogy a teret egy kvázi kutatólaborrá alakítottuk át, a nézőt is ebbe a kutatásba szerettem volna beinvitálni. Azáltal, hogy ő is részt vesz ebben, mondjuk a youtube-videók között böngészik, biztos vagyok benne, hogy egy sajátos, a hagyományos múzeumi látogatástól eltérő befogadói élményben lesz része. Ezt az élményszerűséget fontosnak tartom, szerintem így lehet az érdeklődőket bevonni, részesévé tenni a folyamatnak, és ezzel közelebb hozni őket a művekhez.*

<sup>7</sup> *světový romský festival / world roma festival*. Prága, 2011. máj. 22 – 28. (<http://www.khamoro.cz>)



<sup>5</sup> <http://www.romacult.org>  
<sup>6</sup> <http://gypsytvnetwork.com>